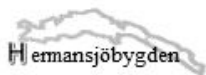

Hermansjöbygdens natur och kultur - en förstudie

ÖRNSKÖLDSDVIKS
KOMMUN

Studieförbundet
Vuxenskolan

**Statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt är medfinansiär
för genomförandet av detta projekt**

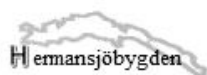
Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	3
Bakgrund.....	3
Syfte, vision, mål.....	4
Omvärldsanalys och utvecklingsmöjligheter.....	4
Hermansjöbygdens avgränsning och kopplingar.....	5
Nuläget för dokumentation av boende och gårdarnas historia.....	6
Gårdarnas byggnaders status och användning idag.....	6
Förändringar av vattenföring till Hermansjön	7
Intressanta företeelser för turism.....	8
Infrastruktur för vistelse i området.....	9
Samverkan i regionen.....	9
Hänsynstaganden och särskilda förhållanden vid utövande av friluftsliv.....	10
Jakt, rennäring och fiske.....	11
Kulturminnen och fornminnen.....	12
Områdets naturresurser, naturvärden.....	12
Möjligheter för vandring och andra aktiviteter.....	12
Tillgänglighet och framkomlighet.....	13
Marknadsföring.....	14
LONA-dag 2018.....	15
Workshops med unga, uppgiftslämnare och nya svenskar.....	15
Forskning om Hermansjöbygden	15
Förslag på framtida finansiering.....	15
Lista med länkar.....	16

Bilagor

RAPP Bilaga 1 KARTA Hermansjöbygdens placering i regionen
RAPP Bilaga 2 KARTA Hermansjöns placering inom Kunnådalens kunskapsskog
RAPP Bilaga 3 KARTA Vägnätet runt Hermansjön
RAPP Bilaga 4 KARTA Gårdarna i Hermansjöbygden
RAPP Bilaga 5 Tidsaxel Hermansjöbygden, när gårdarna anlades
RAPP Bilaga 6 Hermansjöbygdens gårdar förr och nu
RAPP Bilaga 7 Exempel på presentation av en gård - Stavarmon
RAPP Bilaga 8 KARTA Översikt av Hermansjöbygdens västra närområde
RAPP Bilaga 9 Omledning av Backsjöns avrinning till Hermansjön
RAPP Bilaga 10 Flottning i Hermansjöån, rester från flottningsepoken
RAPP Bilaga 11 Kvarnar och sågar i Hermansjöbygden
RAPP Bilaga 12 Nätraåns väg till Bottenhavet
RAPP Bilaga 13 Kulturstigen, med fotografier
RAPP Bilaga 14 KARTA Stigar, befintliga och planerade
RAPP Bilaga 15 Djupkarta över Hermansjön
RAPP Bilaga 16 LONA-dag 2018, rapport
RAPP Bilaga 17 SWOT-analyser, föreningen och Hermansjöbygden
RAPP Bilaga 18 Fyra personliga berättelser från Hermansjöbygden

Författare Solveig Nordin Zamano och Marie Hellstrand, Holmen skog. Stort tack till Göte Byström, Göte Eriksson och Stig Lindblad och alla andra som har bidragit. Många inom och utom Hermansjöbygdens intresseförening har varit våra bollplank. Bredbyn 2020-06-30

**Statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt är medfinansier
för genomförandet av detta projekt**

Sammanfattning

Hermansjöbygdens intresseförening har tagit initiativ till en förstudie som genomförts i samverkan med markägaren Holmen skog. I förstudien presenterar vi förutsättningar och förslag till åtgärder för att utveckla Hermansjöbygden som besöksmål för ett aktivt friluftsliv med lärande om bygdens kultur-och naturmiljö. Allt fler studier visar att människan mår bättre av att vistas i naturen och att få lära sig något om miljöerna bidrar till ökad livskvalitet.

Hermansjöbygden utgörs av tidigare bebodda markområden runt om och i närheten av Hermansjön. Sjön med biflöden är huvudavrinningsområde till Nätraån i Örnsköldsviks kommun. Bygden har huvudsakligen varit bebodd av småbrukare och skogsarbetare från början av 1800-talet, redan i början av 1600-talet anlades en finnbosättning. Sedan år 1966 finns inga fastboende i området.

Den vattenfyllda dalgång som idag är Hermansjön ligger på 308 m.ö.h., den smälte fram ur inlandsisen för drygt 10.000 år sedan. Markerna är en del av de högt belägna områden som tidigast blev torrlagda inom Västernorrland efter isens avsmältning. Det UNESCO-klassade världsarvsområdet Höga Kusten/Kvarkens skärgårds norra del finns ca 60 km ostsydost om Hermansjöbygden.

RAPP Bilaga 1 KARTA Hermansjöbygdens placering i regionen

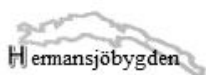
Bakgrund

Hermansjön som ligger över högsta kustlinjen (286 m på Skuleberget vid kusten) är en av de äldsta av drygt dussintalet större sjöar i Västernorrlands län. "Hermansjön bildades när inlandsisen drog sig tillbaka för ungefär 10.000 år sedan. Området ligger högt, över den högsta kustlinjen, och därför var aldrig Hermansjön en havsvik som många andra sjöar i området har varit" enligt uppgifter från SGU.

Bygden är vinterbetesmarker för rennäringen och det har funnits en finnbosättning i området. Det tidigare påbörjade arbetet under 2008-2013 av Sören Byström, som han kallade "Kulturstigen Hermansjöbygden" med dokumentation av gårdar och folk, informationsskyltar vid gårdarna och röjning av husgrunder har varit ett viktigt bidrag och viljeinriktning i vårt fortsatta arbete med att skapa förutsättningar för ett aktivt lärande friluftsliv. Vi arbetar vidare i den andan att göra Hermansjöbygdens kulturhistoria tillgänglig.

Markägaren Holmen skog invigde under 2019 Kunnådalens kunskapsskog, deras första kunskapsskog i Sverige. Området på drygt 2.500 hektar ligger ca sex mil västnordväst om Örnsköldsvik. Temat är vildmark och kulturhistoria i samspel med hållbart skogsbruk. På Holmens hemsida står följande: *"Kunnådalens kunskapsskog är drygt 2500 hektar stor varav ungefär hälften är avsättningar för naturvårdssyften. Av den avsatta delen lämnas drygt 40 procent helt orörd medan resten vårdas för att ytterligare stärka den biologiska mångfalden."*

Den västliga delen av kunskapsskogen utgörs av Hermansjöbygden. Den östliga delen av Kunnådalens kunskapsskog utgörs av en frivillig avsättning med naturvärden längs Kunnån. Mellan Kunnådalens avsättning och Hermansjöns kulturområde finns produktionsytor där

**Statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt är medfinansier
för genomförandet av detta projekt**

avverkning och annan skogsvårdande skötsel utförs. Avståndet från Hermansjöns östra sjöände till Kunnån är ca 2,5 km.

Hermansjöbygdens intresseförening och Holmen skog har gemensam målsättning att bidra till ett lärande om bygden, dess kulturhistoria, om naturen samt skogsbruk då och nu.

RAPP Bilaga 2 KARTA Hermansjöns placering inom Kunnådalens kunskapsskog

Syfte, vision, mål

Syftet är att göra området tillgängligt och presentera skriftlig information på informationstavlor. Vi ska bygga upp en infrastruktur så att besökaren kan hitta till gårdar och gårdslämningar och ta del av information på plats för att levandegöra besöket.

Vår vision är att Hermansjöbygden blir ett välbesökt och uppskattat kulturområde för det rörliga friluftslivet. Vår målsättning är att besökarna ska uppleva att det är lätt att hitta i området, att de finner viloplatsen på lämpligt avstånd och placerade på platser med utsikt, information och eldstad.

Syftet med förstudien är att ge förslag på åtgärder på hur vi kan förmedla hur man levt och verkat i Hermansjöbygden genom tiderna. Syftet är att presentera förslag för kommande arbete med att skapa en fungerande infrastruktur för besökaren. Vi behöver ta fram och samla en bred kunskapsbas med information om Hermansjöbygdens kulturhistoria genom tiderna, där mänsklig aktivitet funnits sedan senaste istidens avsmältning.

Detta görs genom att vi:

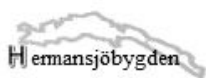
1. Presenterar en samlad bild av områdets tillgångar i form av kvarvarande byggnader och byggnadsrester samt status för hitintills framtagna lokal dokumentation.
2. Presenterar behov av ytterligare dokumentation och presentation av tidigare.
3. Bidrar med förslag på olika produkter på kort och lång sikt, exempelvis skyltar vid gårdar och informationshäften på nätet, även på olika språk.
4. Ger exempel på friluftslivsaktiviteter i området, som vandringar längs gamla stigar och vägar samt information om områdets kulturhistoria och naturtillgångar.
5. Ger förslag på möjligheter till övernattning i området och vilka åtgärder som behöver göras. Hängmatta i skogen, tältplats, vindskydd, stuga eller annat.

RAPP Bilaga 3 KARTA Vägnätet runt Hermansjön

Omvärldsanalys och utvecklingsmöjligheter

Friluftsliv med inslag av lärande är på stark frammarsch. Örnsköldsviks kommun har utsetts som Sveriges friluftskommun flera år i rad nyligen tack vare ett lyckat strategiskt arbete och marknadsför sig numera som friluftskommun. I Örnsköldsviks kommuns omvärldsanalys lyfts naturupplevelser och friluftsliv med mervärde som viktiga faktorer för att göra kommunen attraktiv för boende och besökare.

Närheten till UNESCO-världsarvet Höga Kusten/Kvarkens skärgård är en styrka, då besökare i kustområdet kan tänkas vilja ta del även av inlandets natur och kulturhistoria. Hermansjöbygdens marker är tiotusen år äldre än den mark som stiger ur Bottenhavet och uppvisar en annorlunda naturbild.

**Statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt är medfinansier
för genomförandet av detta projekt**

Såväl inom Örnsköldsviks kommun som i närliggande kommuner pågår turismsatsningar i inlandet och där blir Hermansjöbygden ytterligare en tillgång för det icke tätortsnära friluftslivet. Hermansjöbygdens skogsresurser är nära kopplade till kustens industrihistoria, då traktens timmer fraktades till sågverk och fabriker för bl.a. pappersmassetillverkning. Denna relation är inte så känd för dagens människor.

Innan vägsystemet var utbyggt flottades timret ner till fabriken vid kusten, till Köpmanholmen. Genom att utveckla den gamla skogsarbetarbygden, som avfolkades under 1960-talet, blir informationsåtgärder och aktiviteter i området ett värdefullt bidrag till ett aktivt lärande friluftsliv och ett värdefull resurs för folkbildningen.

Förekomst av älgfångstsystem och samiska lämningar i närområdet samt finnbosättning kompletterar de kulturhistoriska faktorerna som gör bygden till en mångkulturell scen. Möjligheterna finns att skapa informationsplatser och planera aktiviteter som förmedlar Hermansjöbygdens kulturhistoria, genom att levandegöra folk och deras livsföring. En styrkefaktor är att Hermansjöbygden utgör en kulturhistorisk del av Kunnådalens kunskapsskog, samverkan med markägaren Holmen skog är en styrka. SVTs satsning på slow TV "Den stora älgvandringen" har fått stort genomslag hos allmänheten såväl nationellt som internationellt och visar på möjligheter att förmedla naturupplevelser digitalt. Kanske "Året runt vid Hermansjön" vore ett tema för en webbkamera för att följa naturen under årets årstider.

Förslag till åtgärder:

- Skapa digital portal där man kan hämta kartor och aktuell information
- Utsiktstorn på Gammelgårdsberget eller annan lämplig höjd, väg finns ända upp.
- Webbkamera sätts upp på lämplig plats, en eller flera, den får energi från solceller och styrs via en mobiltelefon. Förslag till tema "Året runt vid Hermansjön".

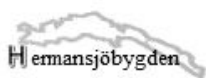
Hermansjöbygdens kopplingar till andra gårdar och byar

Byn Grundtjärn, en mil norrut, har historisk koppling till Hermansjöbygden genom att de nybyggare som tog upp finnbosättningen i början av 1600-talet på östra Gammelgård Hermansjö, sägs ha övergivit den och blev nybyggare i Grundtjärn. Det finns flera andra gårdar i närområdet som har historisk koppling till Hermansjöbygden genom att folk flyttade mycket beroende av arbetstillfällen och släktskap. Några exempel är: Björnbäck, Tvärsjön, Rocksjön, Stugusjön samt Vitberget och Vitbergets fäbodrar.

Hällås, en finnbosättning från tidigt 1600-tal, ca 1 mil söderut är väl dokumenterad. Runt om Hermansjöbygden finns dokumenterade fångstgropsystem och samiska härdar har nyligen upptäckts och dokumenterats på Reseleskogen, området som ligger västsydväst om Hermansjön omtalas som Stora vistet. Länk till platsen i Fornsök finns i länklistan längst bak i den här rapporten. Där presenteras även mycket annan information.

Hermansjöbygdens avgränsning och kopplingar

Vi avgränsar Hermansjöbygden i första hand till de bosättningar som finns och funnits i nära anslutning till Hermansjön och dess omnejd som omfattar bäckar, tjärnar och berg som inramar dalen där Hermansjön ligger. Detta innebär drygt dussinet bosättningar fördelade lika på

Statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt är medfinansier
för genomförandet av detta projekt

Örnsköldsviks och Sollefteå kommuner, belägna i socknarna Resele, Skorped och Anundsjö enligt följande:

Sollefteå kommun

Resele socken: Västra och östra Hermansjön, södra och norra Kroksjön, Noret och Johan Samuel Kristoffersson-torpet.

Örnsköldsviks kommun

Skorpedes socken: Jordkulan, västra och östra Högländ, Kroktjärnbränna. Även västra och östra Lövsjön samt Stavarmon räknas hit.

Anundsjö socken: Västra och Östra Gammelgård Hermansjö.

Nuläget för dokumentation av boende och gårdarnas historia

Den befintliga dokumentation över gårdarna och dess historia består huvudsakligen av redovisningar av födelse-och dödsdatum för de personer som varit bosatta här från 1820-talet och fram till 1966. Gårdarnas historik är dokumenterad i varierande omfattning, oftast finns uppgift om när gården byggdes. Hur gården sedan utvecklades, med vilka byggnader och vilken storlek på odlingsytor m.m. saknas i de flesta fall information om. Vi har gjort en sammanställning av information om gårdarna för att få ett samlat intryck.

RAPP Bilaga 4 KARTA Gårdarna i Hermansjöbygden

RAPP Bilaga 5 Tidsaxel Hermansjöbygden, när gårdarna anlades

Gårdarnas byggnaders status och användning idag

Förutom befintliga gårdar och gårdslämningar finns rester av kvarnar, sågar, kojor, stallar, kolbottnar och andra spår av bosätternas aktivitet här och där vid vattendrag och i skogen. Användbara byggnader finns på östra Högländ (nyttjas av Hermansjöbygdens intresseförening), östra Gammelgård/Hermansjö (Holmen skogs jaktstuga och representation), västra Hermansjön (jaktlaget), Noret (jaktstuga hyrs ut till jägare) och ett härbre i norra Kroksjön. En samlad bild ges i bilagan Hermansjöbygdens gårdar förr och nu.

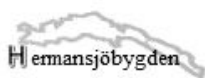
Fakta och berättelser

I några fall finns berättelser från och om några av gårdarna och de som bott där. Gården östra Högländ där familjen Byström bodde i flera generationer är mycket väldokumenterad såväl med fakta om folk och byggnader och det finns många berättelser. Göte Byström som är fjärde generationen som växt upp på östra Högländ ingår i Hermansjöbygdens intresseförenings styrelse är en viktig källa till information. Han var den siste som föddes där på gården och han delar gärna med sig av sin kunskap, inte minst i denna rapport.

Förslag till ågärd:

- Samla all information om gårdarna i ett samlat dokument med fullständiga uppgifter om gårdens historia, dess utveckling och folk som bott där.

Kommentar: Här krävs inköp av arkivkopior från arkivhållaren, då skogsbolagen i vissa fall har överlåtit arkivhållning på företag.

**Statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt är medfinansier
för genomförandet av detta projekt**

Gårdarnas byggnaders status och användning idag. Gårdarna finns dokumenterade med kartor, koordinater, gamla och nytagna fotografier samt text. En fyllig redovisning visas i bilagan Hermansjöbygdens gårdar för och nu.

RAPP Bilaga 6 Hermansjöbygdens gårdar förr och nu

Exempel på presentation av en gård

Det finns många olika sammanställningar av information om gårdarna. Här visar vi ett exempel på ett sätt att presentera alla gårdens funktioner som någonsin funnits. Exemplet är från Stavarmon som ligger omkring tre km söder om Hermansjöns utlopp i Hermansjöån.

RAPP Bilaga 7 Exempel på presentation av en gård - Stavarmon

RAPP Bilaga 8 KARTA Översikt av Hermansjöbygdens västra närområde

Förändringar av vattenföring till Hermansjön

Hermansjön, som ligger på 308 m ö.h. har utsatts för tre större förändringar gällande vattenföring, såvitt känt hitintills. Den ena är sjösänkning av när det berättas att sjön "skar" och blev mycket lägre, fick en mindre yta, blev två sjöar och blottade bra odlingsmarker. Den andra var när en kanal dikades från Kroksjöarna till Hermansjön.

Den tredje förändringen är en omledning av avrinningen från den närbelägna Backsjön som ligger på 388 m ö.h. En kanal har grävts så att avrinningen ändrade riktning. Istället för den naturliga avvattningen till Ångermanälvens vattensystem via Svanatjärnen omleddes vattnet från Backsjön till Nätraåns vattensystem genom en kanal som grävdes genom sankmarkerna och mynnar ut i Hermansjön.

Åtgärden genomfördes troligen för att gynna flottningen genom högre vattenföring. En bolagskarta från 1924 visar på den naturliga avrinningen från Backsjön via Kvarnbäcken till Svanatjärnen. Möjligen har åtgärden med kanalgrävningen utförts efter 1924, flottningen i Hermansjön avslutades under 1940-talet. Vi har sammanställt en rapport med foton.

RAPP Bilaga 9 Omledning av Backsjöns avrinning till Hermansjön

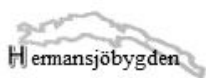
Timmerflottning

Det avverkade timret flottades längs vattendragen, kördes med häst till annat vattendrag och slutligen fraktades stockarna med lastbil till fabriken vid kusten i Köpmanholmen. Vi har ställt samman en rapport med information och fotografier av rester av timmerrännor, dammar och andra byggnationer.

RAPP Bilaga 10 Flottning i Hermansjöån, foton av rester från flottningsepoken

Kvarnar och sågar i Hermansjöbygd

För den egna försörjningen byggdes kvarnar och sågar i bäckar med lämplig fallhöjd. Det finns rester runt om i bygden och vi har sammanställt en rapport om de fynd som gjorts. En tydlig rest av kvarn- och sågbyggnad finns i Hermansjöån. Se bilagan för foton.

**Statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt är medfinansier
för genomförandet av detta projekt**

RAPP Bilaga 11 Kvarnar och sågar i Hermansjöbygden

Förslag till ågärd: Producera en samlad bok om Hermansjöbygden med texter, foton och kartor. Skriva sammanfattande om gårdar, gårdsrester, känd plats för tidigare bebyggelser och platser för gårdens olika aktiviteter som myrslätterplatser och betesmarker för gårdarnas djur som gick på skogen.

Nätraåns väg till Bottenhavet

Då vi har märkt att många blir förvånade när vi berättar att Nätraån har sitt upprinningsområde i Hermansjön så vill vi visa hur det hänger ihop. Vi har gjort en enkel sammanställning av Nätraåns olika namn från källan till Bottenhavet. Inte minre än elva namn på vattendrag och sjöar förekommer innan Nätraån heter Nätraån.

RAPP Bilaga 12 Nätraåns väg till Bottenhavet

Intressanta företeelser för turism

Förekomsten av kvarvarande byggnader och byggnadsrester från småbrukar- och skogsarbetarepoken ger en seriös inramning till berättelser om livet i bygden.

Området erbjuder tystnad, storlommens läte som ekar över sjön, stjärnklara nätter, gamla tallar, naturformationer i form av stora flyttblock som den ca 4 m höga storstenen vid västra Högländ.

Besökare kan gå barfota i daggvått gräs, uppleva somrarnas ljusa nätter och norrsken vintertid. Markernas växtlighet inbjuder till att plocka lingon, blåbär och hjortron samt svamp. Här finns ett varierat djurliv med de fyra stora - björn, varg, järv och lo -, här finns älg, räv, hare, fågelliv och fiske som kompletterar information om bygdens kulturhistoria, skogsarbetarhistoria och modernt skogsbruk.

Det är när man sitter ner och lyssnar och tittar som man får tid att betrakta naturen och kanske kommer en nyfiken talgoxe eller rävunge fram. Ett uppfriskande bad från en stenig strand kan erbjuda nya upplevelser.

Exempel på händelser i naturen och några förslag på aktiviteter under olika årstider.

Våren: djurspårning, fågelspel av orre och tjäder, flyttfåglar kommer, isen går upp på sjön.

Sommaren: spana efter älg och björn, fåglar, ljusa nätter, lämpligt med vandring, fiske.

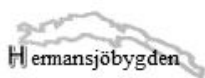
Hösten: bärplockning, svamp, höstfärger, vandring.

Vintern: spårning av olika djur, norrsken, stjärnklara nätter, snö i området, isfiske.

RAPP Bilaga 13 Kulturstigen, med fotografier

Förslag till åtgärder:

- Gömslen anläggs för djurspårning.
- Gamla tallar markeras på karta, ålderbestäms och kan eventuellt ges namn efter personer som bott i bygden.
- Genomföra idéer som finns att bygga en modell av den jordkula som en familj nybyggare använde när de kom till sjön. Rester av jordkulan från början av 1800-talet finns kvar och är markerade i terrängen väster om västra Högländ.
- Göra en modell i miniatyr i skala över Hermansjöbygden där höjdskillnader framgår.

Statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt är medfinansier
för genomförandet av detta projekt

- Hermansjöbygden utgör en vattendelare, avrinning från närliggande vattendrag avvattnas mot tre olika vattendrag, Nätraån, Moälven och Ångermanälven, kan markeras på modell av området, och i naturen på lämpliga platser.
- Markera lägen på karta och i naturen för badplatser och korttidsövernattning med tält.

Infrastruktur för vistelse i området

En port in i kulturområdet planeras finnas vid gården Högland. Planer finns att ett nyttjanderättsavtal upprättas mellan föreningen och Holmen skog angående gården östra Högland. Här finns rester av en murad ladugård utan tak och ett användbart utedass förutom själva bostadshuset som kan användas sommartid. Inget vatten eller el finns draget. En outnyttjad kallkälla finns i närheten. Gården skulle kunna vara startpunkt för vandringar i området. Uppställningsplatser för bilar finns här.

Förslag till åtgärd:

- Gården Högland rustas och tak byggs över ladugårdsresterna, man kan då använda byggnaden som förråd, eventuellt som gårdsmuseum.

Markägaren Holmen skog planerar att under år 2021 lyfta fram Hermansjöbygdens kulturhistoria på skyltar av olika slag samt dragningar av snitslade stigar med vindskydd. Detta är ett steg i att utveckla Kunnådalens kunskapsskogs kulturhistoriska delar. Det finns mycket information att plocka från för att gå vidare och kunna introducera den nyfikne besökaren i hur man levt på gårdarna runt sjön.

Förslag till åtgärder:

- Skapa rast-och utsiktsplatser av olika slag, enkla sittplatser, bänkar med bord och eldstad med grillplats av varierande storlek. Toalett och tillgång till vatten i kallkälla.
- Viktigt erbjuda besökaren plats för eftertanke och njutning av naturens händelser.
- Bygga enkla gömslen och eventuellt fågeltorn för studier av fåglar och andra djur.
- Rusta härbret på norra Kroksjön för att kunna erbjuda övernattning för besökare.
- Göra en plan på övriga övernattningsmöjligheter.

RAPP Bilaga 14 KARTA Stigar, befintliga och planerade

Samverkan i regionen.

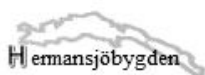
På olika håll förekommer utvecklingsprojekt för att satsa på turismen.

Samverkan med Sollefteå kommun.

- Kommunen informeras om vårt projekts utveckling.
- Hermansjöbygden ligger i gränsområdet mellan Örnsköldsviks och Sollefteå kommuner, kommungränsen går mitt i sjön, hälften av gårdar i vardera kommun.
- LONA-projektet förstudie bedrivs genom Örnsköldsviks kommun. Hermansjöbygdens intresseförening och Holmen skog genomför.

Förslag till åtgärder:

- Skapa personliga kontakter och påbörja informations-och utvecklingssamtal genom att bjuda in representanter för länets kommuner, länsstyrelsen och Höga Kustens Destination

**Statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt är medfinansier
för genomförandet av detta projekt**

samt aktörer för utveckling av besöksnäringen för att på plats bekanta sig med Hermansjöbygden. Ut mötena på plats är det lättare att hitta gemensamma möjligheter.

En samverkan med olika aktörer inom regionen rekommenderas i syfte att sprida information om Hermansjöbygden som utflyktsmål, men även för informationsinsamling.

Förslag till åtgärder:

- Samverkan genom att **Västernorrlands museum** lägger aktiviteter vid Hermansjön och att intresseföreningen förslås delta under hembygdsdagar och andra informationsdagar på museet. Historien kan visas på plats där den har hänt.
- Filmen Vackerlandet, inspelad i Hermansjöbygden av Västernorrlands museum och säljs där, kan aktivt användas i marknadsföringen och vid berättartillfällen.
- Att föreningen får ta del av allt inspelat material med berättelser av Sören Byström. Kostar arbetstid för filmaren Björn Ola Lind.
- Samverka med **Ångermanlands hembygdsförbund** för aktiviteter och utflykter.
- Samverkan med **Naturskyddsföreningen** kan vara inventering av särskilda målplatser och guidade naturvandringar till särskilt intressanta platser med biologisk mångfald.
- Samverkan med **Skorpeds, Resele och Anundsjö hembygdsföreningar** kan ske genom historiska utredningar och publiceringar, aktiviteter i Hermansjöbygden och hos hembygdsföreningarna genom berättartillfällen, film-och bildvisningar, guidade vandringar och utvecklingsamarbete.
- Samverka med **Voernese sameby** och **Södra Vilhelmina sameby** för informationsinsamling, planera aktiviteter och utvecklingsarbete.
- Samverkan med **Orrestaare saemien sibrie, Sameföreningen i Örnsköldsvik**, för att genomföra aktiviteter och utvecklingsamarbete inom Hermansjöbygden.

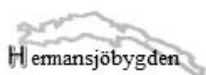
Samverkan med andra aktörer

LEADER-projektet Naturturism Resele ägs av Resele Idrottsförening och de arbetar med begreppet Höga kusten inland. Inleda en samverkan med Grundtjärns intresseförening, Myckelgensjö byförening och andra intresse-och byföreningar inom närområdet. Inledningsvis kontakter för att informera om Hermansjöbygden och Kunnådalens kunskapsskog, inbjuda till besök och eventuellt utveckla samarbeten. Fortsättningsvis får vi då personer som blir ambassadörer för Hermansjöbygden.

Hänsynstaganden och särskilda förhållanden vid utövande av friluftsliv

Särskilda hänsynstaganden gäller i området under pågående jakt, för renar som betar, när djuren har ungar och häckande fåglar. Grundläggande för friluftsliv med hund är att hunden under alla förhållanden ska hållas kopplad.

Allemansrätten sätts ur spel av jakt-och rennäringslagen när det gäller allmänhetens uppträdande under pågående jakt och när man stöter på renar i området. En jaktledare har med stöd i jaktlagen rätt att avvisa besökare som inte visar lämplig hänsyn. Vintertid ska allmänheten ta hänsyn till rennäringen, betande renar förekommer under januari till mars. Besökare får inte stressa, skada

Statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt är medfinansier
för genomförandet av detta projekt

eller skingra renarna medvetet. Friluftsliv kan pågå hela året när dessa hänsynstaganden efterlevs.

Förslag till åtgärd:

- Upprätta tydliga regler/föreskrifter för vistelse inom området.
- Regler baserade på bl.a. allemansrätten, jaktlagen och rennäringslagen.
- Särskilda regler för var man får elda, tälta m.m.
- Att hänsyn ska tas till häckande sjöfågel och andra arter, exempelvis sen vår när däggdjuren har ungar. Sjöfågel är känslig för svallvågor under häckningsperioden. Påminna om att hundar alltid ska hållas kopplade.
- Att sopor tas med hem.

Jakt, rennäringen och fiske

Hermansjöbygden - vinterbetesmarker för rennäringen

Samebyarna Voernese och Vilhelmina södra har sina vinterbetesmarker i och nära Hermansjöbygden, något som gör bygden till riksintresse för rennäringen. De gamla som bodde vid Hermansjön berättade om renrajder över sjön och att samerna slog läger vid Lappudden, mitt emot gården Högländ. Renskötarna hyr numera sin bostad i närområdet under vinterbetestiden.

Förslag till åtgärd: Uppmärksamma det samiska kulturarvet. Vi har fått LONA-bidrag för inventering av samiska lämningar och för att uppmärksamma områdets samiska historia kommer en informationstavla att sättas upp vid Lappudden strax söder om Gammelgård, Hermansjö, längs vägen mellan Aspeå/Skorped och Grundtjärn/Junsele. En enkel grillplats med sittplatser kommer att anläggas samt en yta för att sätta upp kommunens inlånade tältkåta vid särskilda aktivitetstillfällen. Aktiviteterna planeras i samverkan med Orrestaare saemien sibrie, Sameföreningen i Örnsköldsvik. På sikt planerar vi samverkan med de två samebyarna.

Friluftsliv och jakt

Generellt gäller att friluftsliv kan pågå under hela året. Under pågående jakt tar dock jaktlagen över allemansrätten genom att besökare i området inte tillåts störa jakten. En jaktledare har rätt att avvisa besökare som inte visar respekt. En samtidighet mellan friluftsliv och jaktsäsongernas jakt bygger på hänsynstagande hos utövaren av friluftsliv.

Förslag till åtgärd:

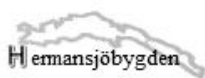
- En varningsskylt som placeras på lämplig plats vid vägen.
- En karta, där markeringar görs för var pass är placerade och under vilka tider jakt pågår.
- Denna information skulle kunna vara till hjälp för både jägare och besökare.
- Höja säkerheten genom att arbeta för att få till bättre mobiltäckning i området av säkerhetsskäl.

Kommentar: Då mobiltäckningen är svag i området hjälper det inte mycket att få ett telefonnummer att ringa för att få aktuell information när man befinner sig i området.

Friluftsliv och rennäring

Särskilda hänsynstaganden gäller i området vintertid för renar som betar.

Allemansrätten sätts ur spel av rennäringslagen när det gäller allmänhetens uppträdande när renar finns i ett område. Vintertid ska allmänheten ta hänsyn till rennäringen, betande renar

**Statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt är medfinansier
för genomförandet av detta projekt**

förekommer under januari till mars. Besökare får inte stressa, skada eller skingra renarna medvetet. Friluftsliv kan pågå hela året när dessa hänsynstaganden efterlevs.

Förslag till åtgärd:

- Placera föreskrifter på lämpliga platser vid inträde till området.
- Utarbeta information till besökarna.
- Utveckla samverkan med samebyarna om särskilda informationstillfällen

Kulturminnen och fornminnen

Bostadshus och byggnadsrester på gårdarna och i dess närhet finns dokumenterade till viss del. Därutöver finns skogsarbetarkojor som ibland är kombinerade med stall, samt rester efter kvarn- och sågbyggnader, lador, odlingsrösen, grävda kanaler och andra spår av mänsklig aktivitet. För närvarande är flera fornminnen i närområdet inte granskade av Länsstyrelsen och därmed ej sökbara i registret Fornsök. Hermansjöbygden har inte undersökts tidigare. I närområdet finns fynd bl.a. samiska härdar i något som kallas Stora vistet, länk till fynden i Fornsök finns i listan längst bak i den här rapporten.

Förslag till åtgärd:

En rapport med inventering av fornminnen från jägarfolk, det samiska nyttjandet av markerna och finnbosättning i området. Rapporten kan sedan ligga till grund för kommande aktiviteter och informationsåtgärder.

Kommentar

Ett annat LONA-projekt *Hermansjöbygdens finska, samiska och övriga kultur- och fornlämningar - inventering* har påbörjats under 2020 för att en första översiktlig studie av fornminnen i närområdet ska genomföras, projektslut 2020-10-30. Projektet har initierats av och leds av Hermansjöbygdens intresseförening i samarbete med markägaren Holmen skog. Bernt Ove Viklund har uppdraget att söka i området. Länk till mer information om projektet finns i länklistan längst bak i den här rapporten

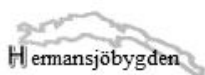
Områdets naturresurser, naturvärden

Det finns många flyttblock, myrmarker, torv och gamla tallar i Hermansjöbygden. Det högt belägna områdets ålder är avsevärd i förhållande till andra områden i Västernorrland, naturen har haft mer än 10.000 år på sig för att utvecklas efter istiden, vilket gör att Hermansjöbygden uppvisar andra slags naturbilder än i kustområdena och allt däremellan där isen och vattnet format å- och älvdalarna och grusåsar. Gamla tallar dyker upp längs vandringen eller bilturen och stora flyttblock ligger strödda i här och där, en del över fyra meter höga.

En resa från en strand i UNESCO-världsarvet Höga Kusten/Kvarkens skärgård bjuder således på en hisnande resa i tiden när man åker från kusten till Hermansjöbygden. Exempelvis delar av Bredbyn är bara ca 5.000 år gamla, då platsen var del av en havsvik.

Möjligheter för vandring och andra aktiviteter

Sammanfattningsvis är förutsättningarna goda för leder av olika slag under alla årstider. Det är mer en fråga vilka prioriteringar som ska göras framöver. Exempel är stigar mellan gårdarna i området och närområdet användbara och utvecklingsbara. Utveckla kyrkstigar till kyrkorna i Anundsjö, Skorped respektive Resele. Lite muntlig information finns idag om kyrkstigar: att

**Statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt är medfinansier
för genomförandet av detta projekt**

kyrkobesökarna till Resele kyrka gick över Vitbergsbodarna, de till Skorpedes kyrka över Önskan och till Anundsjö kyrka lär man ha gått via Sörflärke fåbodar.

RAPP Bilaga 3 KARTA Vägnätet runt Hermansjön

Förslag till åtgärd:

- Binda ihop existerande stigar med gamla stigar som idag är igenväxta. Inventera de gamla stigarna som inte använts på länge.
- Visa på karta var leder för vandring, cykel och ridning kan sträcka sig.
- Kartlägga kyrkstigarnas sträckning och sammanställa information om dem
- Visa leder som kan nyttjas redan idag och var de skulle kunna utvecklas i området.
- Vanlig cykel och terrängcyklar med mycket tjocka däck s.k. fatbike.
- Sjön sammanbinder gårdarna och med särskilda båtleder över sjön och förberedda förtöjningsplatser med bryggor kan tillgängligheten underlättas från sjösidan.
- För att möjliggöra transport med båt kan en båtplats anläggas i första hand på norra sidan av sjön där höjdskillnad till sjön från vägen är liten och en båtplats vid Högland mitt emot i ett första steg, därefter anlägga fler brygg-eller enklare landningsplatser.
- Båtmotor bör/ska vara elmotor.
- Båtar får ej sjösättas i Hermansjön utan tillåtelse.
- Kajak, kanot, ståbräda s.k. SUP, som man paddlar sig fram med får användas.
- Inrätta enklare bryggplatser på kort sikt och mer gedigna på längre sikt.
- Erbjud besöksbåt, som kan bokas.
- Tillåta endast elmotor för att undvika spill i sjön, ger en mer njutbar båtresa och bidrar till mindre störning för häckande sjöfågel och övrigt djurliv, samt andra besökare.
- Upprätta en karta som visar var skoterkörning är tillåten, vinter.
- Avråds att tillåta vattenskoter, sjön är ej lämplig då den har grunda och steniga bottenar och häckande sjöfågel störs..
- Särskilda ridstigar kan märkas upp. Ridstigar ska ej gå längs vandrings- och cykelled.

Fiske

Fiskekort köps idag från markägaren Holmen skog på kontoret i Bredbyn, detta tillåter fiske i Hermansjön och andra vatten i närområdet. Fisk i sjön är huvudsakligen gädda, abborre, mört och lake.

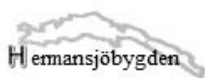
Förslag till åtgärd:

- Särskild karta upprättas över fiskerättsområdet som gäller för fiskekortsinnehavare.
- Förslag digitalt fiskekort, Sportfiskarnas *fiskekort.se* erbjuder gratis anslutning.

RAPP Bilaga 15 Djupkarta över Hermansjön

Tillgänglighet och framkomlighet

Hermansjöbygden är i princip fysiskt tillgänglig året runt i olika grad. Sommartid är den mest tillgängliga tiden generellt. Man kan komma in i området med bil och på norra sidan Hermansjön finns bilvägar med grusbeläggning, genomfartsleden är länsväg Y911 mellan Aspeå och Grundtjärn. På södra sidan är vägkvaliteten lägre då det enbart finns skogsbilvägar av varierande

Statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt är medfinansier
för genomförandet av detta projekt

kvalitet där. Framkomligheten kan vissa tider vara begränsad. Det kan förekomma att en väg påverkas av pågående avverkning, med stenar på vägen som kan ge punktering och spårbildning i vägbanan som gör det svårt att komma fram med en vanlig personbil. Framkomligheten längs vägarna kan variera på grund av pågående avverkning eller lastning och transport av timmer.

Fysiskt rörelsebegränsade

Tillgängligheten är god för att komma till Hermansjöbygden i egen bil. Möjligheten att röra sig i området är däremot begränsade till de vägar och större stigar som finns. Tillgänglighet till sjön är i dagsläget svårare, med fyrhjuling kommer man fram på vissa platser.

Synnedsättning

Längs vägar där man tar sig fram med bil är den fysiska tillgängligheten god. Det kan underlätta för besökaren att sätta upp punktskrift på informationstavlor. Att röra sig i skogsmiljö kan kräva medföljande som kan berätta om omgivningen, tolka den.

Hörselnedsättning

Slingor m.m. förslag på länkar eller appar för att kunna höra exempelvis lommens rop om den är tyst när en person med hörselnedsättning besöker området vid Hermansjön.

Förslag till åtgärd:

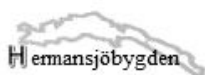
- Erbjud en kontaktperson i Bredbyn, förslagsvis Marie Hellstrand Eriksson, för att ge en möjlighet för alla slags besökare att planera sin vistelse i området, där ska man kunna svar på om det pågår avverkning eller virkestransporter på vissa vägar i Hermansjöområdet och närområden.
- Föreslagen kontaktperson: Marie Hellstrand Eriksson Mobil: 070-070-203-0037, 070-595-9287 E-post: marie.hellstrand@holmen.com
- Markeringar på en tillgänglig digital karta underlättar planering för besökare om vilka vägar som plogas och där man visar farbarhet under våren fram till vintertid.
- Inventera området och upprätta en handlingsplan för tillgänglighet i samverkan med handikapporganisationer.
- Naturvårdsverkets "Handbok tillgängliga områden" har bra exempel och goda råd.
- Markera tillgänglighet på informationskarta, t.ex. om det finns räcken och andra stöd.
- Ansöka om bidrag från Länsstyrelsen Västernorrland och andra för att utveckla större tillgänglighet, exempelvis Arvsfonden och Naturvårdsverket LONA-projektbidrag.
- Publicera information digitalt på hemsida för Hermansjöbygden.
- Erbjud guidade aktivitetstillfällen.

Marknadsföring

En vision är att Hermansjöbygden ska vara ett välkänt besöksmål inom Örnsköldsviks kommun och Höga Kustens inland.

Vi kan informera om Hermansjöbygden digitalt på olika platser, några är

- Högakusten.com
- Tidningen7 evenemangskalender
- Portal, en egen portal kan utvecklas
- Vara aktiv på sociala medier

**Statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt är medfinansier
för genomförandet av detta projekt**

LONA-dag 2018

Enligt uppdrag från Naturvårdsverket skulle samtliga LONA-projekt i Sverige genomföra en informationsdag 26 oktober 2018. Örnsköldsviks kommun beslutade informera om sina LONA-projekt den 18 augusti istället, då man genomför den årliga Naturens dag vid Högländssjön i Örnsköldsvik.

Vi i Hermansjöbygdens intresseförening informerade om vårt projekt med förstudien både lokalt vid Hermansjön och genom att delta på Naturens dag i Örnsköldsvik.

I bilagan med rapport från den dagen visar vi bilder och lite text rörande både Öppet hus på Högländ och deltagandet i Örnsköldsvik och länkar finns längst bak i den här rapporten till två artiklar om Öppet hus på Högländ vid Hermansjön.

RAPP Bilaga 16 LONA-dag 2018, rapport

Workshops med unga, uppgiftslämnare och nya svenskar

På grund av rådande coronapandemi kunde vi inte genomföra planerade utflyktstillfällen under våren till Hermansjöbygden vare sig med barnen/ungdomarna, uppgiftslämnare eller nya svenskar. Vår planerade workshop med nya svenskar har vi ersatt med intervju med en erfaren person inom området nya svenskar och kulturhistoria. Här sammanfattas vi arbetet.

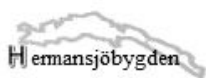
Vi har genomfört workshops med elever i åk 4-6 i Skorpeds skolan för att se om vi kunde få lite hjälp i att tänka hur vi skulle kunna göra Hermansjöbygden intressant för dem. Under rollspel i klassrummet fick eleverna uppgiften att vara nybyggare, bygga sina hus och leva sig in i hur det var att leva så.

Ett andra tillfälle genomförde vi på plats, närmare bestämt på Hermansjöns is. Det nappade mycket och samtalen handlade om hur det var att leva av det man hämtade ur sjön och skogen. Vi samlades innan hemfärd och när vi frågade eleverna om tips på vilken sorts aktiviteter vi skulle kunna erbjuda dem i framtiden så sa alla att de ville övernatta, inte en eller två nätter, nej en hel vecka. Och då skulle man klä sig som man gjorde som nybyggare. Så där fick en bra indikation på vad som kan intressera unga besökare.

Vi har intervjuat en erfaren person, Medhanie Alemayo i Härnösand som är projektledare för aktiviteter på tema asylsökande och kulturhistoria. Viktigaste resultat vi tar till oss är att genom att betona kulturella likheter får man till ett kreativt utbyte av information när man tar emot en sådan grupp. Besök i Hermansjöbygden kommer genomföras när så blir möjligt, tack vare Medhanies erfarenheter som han delade med oss känner vi oss bättre förberedda.

Planerade workshops med uppgiftslämnare har vi ersatt med träffarna under Öppet hus på östra Högländ. Det var tre tillfällen totalt, vi visade filmen Vackerlandet två gånger, Göte Byström visade foton om Högländ och gårdar runt sjön och besökare som var ättlingar till tidigare boende i området besökte oss. Vi hade dialoger om förstudien, livet förr, gårdar och folk.

Vi har fått såväl muntliga som skriftlig information från besökarna och vi har kontaktuppgifter för vidare kontakt. Men våra planerade träffar under våren för att visa våra forskningsresultat och för att få återkopplingar och mer information sedan sist har inte gått att genomföra med anledning av coronapandemin. Vi får arrangera träffar efter projektidens slut.

**Statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt är medfinansier
för genomförandet av detta projekt**

SWOT-analyser av resurserna föreningen, kulturhistoria och naturvärden

På svenska blir det styrka, svaghet, möjlighet och hot. Analysen synliggör och lyfter fram förhållanden man kanske inte identifierat tidigare. Den kan fungera som diskussionsunderlag och vid planering.

Vi har analyserat resurserna Hermansjöbygdens kulturhistoria, naturvärden och Hermansjöbygdens intresseförening. Syftet har varit att få begrepp att arbeta med i vår förstudie som syftar till att bidra till utveckling av ett rörligt friluftslivet med lärande upplevelser.

RAPP Bilaga 17 SWOT-analyser, föreningen och Hermansjöbygden

Förslag till åtgärder:

1. Knyta fler kunskapsresurser till utvecklingen av bygden.
2. Upprätta handlingsplan för områdets utveckling i ett regionalt sammanhang.

Berättelser från Hermansjöbygden

Då den muntliga traditionen varit mycket levande i bygden finns det fortfarande många som kan berätta om händelser som mor-och farföräldrar berättade att de upplevt eller hört talas om. Inom familjerna fanns en stor kunskap om de föregående släktleden och berättelser som hörde till livet när alla gårdar brukades och flera hästbjällror kunde höras över sjön i kvällningen en kall vinterkväll. Vi har beslutat ta med några av alla berättelser om korta inblickar i livet vid Hermansjön förr i tiden. Det är åtta sidor med fyra berättelser.

RAPP Bilaga 18 Fyra personliga berättelser från Hermansjöbygden

Forskning om Hermansjöbygden

Forskare och/eller studerande för examensarbeten skulle kunna bidra i kommande projekt.

Exempelvis från Umeå universitet, SLU, Mittuniversitetet, Uppsala universitet.

Markägaren Holmen skog har ett visst samarbete med såväl Umeå som Uppsala, när det gäller skog och maskiner.

Kanske skulle det kunna breddas, med bas i skogsankutna teman skulle man kunna fokusera på den historiska och framförallt den kulturhistoriska delen, hur levde människorna då och vad kan vi ta tillvara i nutid under det lärande friluftslivet.

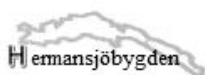
Finns det metoder som vi skulle kunna nyttja idag?

Vilka problemställningar vill vi att examens-arbeten skulle kunna belysa?

När råg odlades vid Hermansjön

Genom forskningsprojekt skulle vi kunna få vissa saker klarlagda, exempelvis genom jordanalys, pollenanalys kunna se var och när råg odlats. Var Gammelgård verkligen helt övergivet under 200 år? Paleolimnologi kallas det när man studerar kiselalger i borrhärdar från djupaste området i sjön. En studie av kiselalger från borrhärdar i sjön skulle kunna ge information om hur pass mycket man nyttjade finnbosättningen och odlade bl.a. råg mellan 1620-1820 när det sägs att finnbosättningen var övergiven.

Tom Korsman i Umeå universitet och hans kollegor har tidigare utfört sådana studier men numera gör de inte det på uppdrag. Men det finns kanske andra som skulle vilja göra analyserna.

**Statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt är medfinansier
för genomförandet av detta projekt**

Förslag till åtgärder:

- Anordna idéträffar mellan forskare, friluftsliv och andra intressegrupper, för att tänka utanför boxen
- komma fram till användbara och hållbara förslag och lösningar.

Studie av eDNA i Hermansjön

Johan Spens, limnolog, SLU Umeå, har tagit sedimentprover i Hermansjön, som är 10.500 år gamla. Han hoppas kunna sekvensera eDNA från dessa prover. I en nära framtid hoppas Johan kunna ta reda på när de olika arterna kom in i sjön. Han kan inte idag ange när en rapport kan presenteras.

Fakta: Alla organismer lämnar spår i omgivningen, dessa fragment går att extrahera och analysera. Genom vattenprover kan man ta reda på vilka arter som finns och är vanliga i ett vatten. Denna teknik kallas miljö-DNA eller eDNA (*environmental DNA*).

Förslag på framtida finansiering

Oftast är det markägaren som kan söka bidrag till olika projekt, inte föreningen. När det gäller forskning är det forskarna själva som ska söka projektbidrag.

Kempestiftelserna

Enbart ansökningar från institutioner lokaliserade i Norrbottens, Västerbottens och Västernorrlands län beaktas. Inom dessa län prioriteras de områden där Mo och Domsjö AB och andra av familjen Kempe ägda företag har haft sin verksamhet.

Så här ligger Hermansjöbygden bra till, men numera är det forskare som kan söka projektbidrag från dem. Personer anknutna till institutioner som bedriver forskning eller utbildning inom Norrbottens, Västerbottens eller Västernorrlands län. Ansökan skall vara godkänd av institutionens prefekt eller motsvarande.

I länklistan längst bak i denna rapport finns direkt länk till Kempestiftelserna med information om nästa datum när ansökan ska vara inne..

Skogsstyrelsen erbjuder NOKÅS-pengar. Några exempel på åtgärder som kan finansieras så.

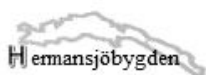
- Restaurera äldre transportleder eller kulturmiljöbyggnader
- Röja, rensa upp och märka stig eller vandringsled
- Sikthuggning
- Plantering för att skapa brynmiljöer vid vägkanter och vattendrag.

Markägaren och den som markägaren ger tillstånd kan ansöka efter att kontakt tagits med rådgivare på Skogsstyrelsen.

Länsstyrelsen Västernorrland Kulturmiljö

Bidrag till kulturhistoriska miljöer kan beviljas till:

- Vård av kulturhistoriska byggnader och miljöer som redan är skyddade som byggnadsminnen, kulturresevat eller ingår i ett så kallat riksintresse för kulturmiljövården.

**Statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt är medfinansier
för genomförandet av detta projekt**

- Vård av värdefulla kulturmiljöer som ger särskild förståelse av historiska sammanhang 2 expert som ger råd och följer utvecklingsprojekt
- Lilla bidraget. Du som äger en äldre byggnad eller annan kulturlämning kan söka "Lilla bidraget", ett mindre bidrag för vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Du söker bidraget genom att skicka en ansökan till Länsstyrelsen. Du kan söka oavsett om byggnaden är skyddad eller inte.
- För exempelvis Nollstugan/Stark-Pelles stuga finns länsstyrelsens bidrag för kulturbyggnader. Holmen som markägare måste söka, då man måste äga och förvalta kulturbyggnaden.

Naturvårdsverket

LONA-projektbidrag från Lokala Naturvårdssatsningen genom kommun och Länsstyrelse. Den lokala naturvårdssatsningen (LONA) är ett bidrag som ska stimulera kommuners och ideella föreningars långsiktiga naturvårdsengagemang. Via LONA finns möjlighet att få upp till 50 procent i bidrag för att genomföra projekt till nytta för naturvård, friluftsliv och folkhälsa.

Kommunala bidrag

Byskötselpeng och andra bidrag.

Andra bidragsgivare kan exempelvis vara

- Kommunernas kultur-och fritidsavdelning
- Region Västernorrland kulturarv
- Privata fonder
- Söka stipendier

Lista med länkar

LONA-projektet

Hermansjöbygdens natur och kultur - en förstudie

<https://lona.naturvardsverket.se/Project/Edit/5039>

LONA-projektet

Hermansjöbygdens finska, samiska och övriga kultur-och fornlämningar - inventering

<https://lona.naturvardsverket.se/Project/Edit/5935>

Kunnådalens kunskapsskog med förklaringar.

<https://www.holmen.com/sv/skog/besok-skogen/kunskapsskogar/kunnadalen/>

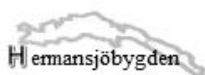
Karta över hela Kunnådalens kunskapsskog.

https://www.holmen.com/globalassets/skog/besok-skogen/kunskapsskogar/kunnadalen/karta_kunnadalens_kunskapsskog_overblick.pdf

Karta över Kunnådalen med stigar och vindskydd

<https://www.holmen.com/sv/skog/besok-skogen/kunskapsskogar/kunnadalen/karta-over-kunnadalen/>

Fornsök, en av de samiska eldhärdarna vid Stora vistet västsydväst om Hermansjön

**Statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt är medfinansier
för genomförandet av detta projekt**

<https://app.raa.se/open/fornsok/lamning/0f705b80-9d07-4596-8183-54c34dd24a30>

Kempestiftelserna, information om nästa beslutstillfälle för bidrag

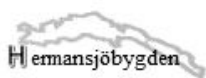
http://www.kempe.com/index_ansokan.html

Inför Öppet hus 2019 på östra Högländ vid Hermansjön

<https://www.allehanda.se/artikel/oppet-hus-pa-hogland-vid-vackerlandet>

Öppet hus 27 juli 2019 på östra Högländ vid Hermansjön

<https://www.allehanda.se/artikel/populart-besoka-hogland-vid-hermansjon>

ÖRNSKÖLDSDVIK
KOMMUN

Studieförbundet
Vuxenskolan

**Statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt är medfinansiär
för genomförandet av detta projekt**